

ويدادى موصطافايئو

1958-1978- جي ايللرده ايران علمي فيكيريئنده

آذربايجان ديلي مسالھسى

(تبريز اونيورسيتتني ادبيات فاكولتھسسينين ژورنالي اساسيندا)

1945- جي ايل دنكابر آينين 12- ده گونني آذربايجاندا تشكيل انديلميش ميلي حوكومتين مدنيت ساحه سينده گوردوگو ان موھوم ايشلردن بيري آذربايجان ديليني رسمي دؤولت ديلي اعلان انتمھسي اولموشدور. همين موناسيبتله قبول انديلميش «ديل حاقيندا آذربايجان ميلي حوكومتينين قراري» ندا دئييليردي: «بو گوندن (6.1.1946 - و.م.) اعتبارن آذربايجاندا آذربايجان ديلي رسمي دؤولت ديلي حساب اولونور». 1. قراردا مکتبلرين آذربايجان ديلينه كچمھسي بير وظيفه اولراق قارشيا قويولوردو.

1946- جي ايل يانوار آينين 6- دا آذربايجان ميلي حوكومتي تبريزده آذربايجان دؤولت اونيورسيتتني نين تشكيل اولونماسي حاقيندا قرار چيخاردي آذربايجان دؤولت اونيورسيتتني رسمي صورتده همين ايلين ايون آينين 12- دن فعاليتھ باشلادي. تبريز اونيورسيتتني اوچ فاكولتھدن: ادبيات، طيب و حوقوق فاكولتھلريندن عيبارت اولسا دا، يالئيز ادبيات و طيب فاكولتھلري فعاليت گؤسترمگه باشلادي. اونيورسيتتت اؤز ايشيني تنظيملمگه ايمكان تاپمادي، چونكي آرتيق ايلين سونوندا ايران دؤولتي آذربايجان ميلي حوكومتينين فعاليتھ سون قويدو. بونولا بئله ايران حوكومتي تبريز اونيورسيتتني هميشه ليك باغلاماغا دا جورأت انتمھدي.

سادھه اولراق، اونيورسيتتني ميلي حوكومته باغليغي يادداشلاردان سيلمك اوچون 1947- جي ايلده ايران شاهي تبريزده اونيورسيتتت تاسيس انديلمھسي حاقدا فرمان وئردي. بو فرمان تبريز اونيورسيتتني نين فعاليتھ نين برپا و داوام انديريلمھسینه قانوني اساس ياراديردي.

1947- جي ايلده تبريز اونيورسيتتني ايكي فاكولتھدن - ادبيات و طيب فاكولتھلريندن عيبارت ايدي. سونرالار اونيورسيتتنده فاكولتھلرين و اونون نزيدنده فعاليت گؤسترن عالي تحصيل موسيسلرينين سايي آرتدي 1950- جي ايلده فارماكلوگيا. 1955- جي ايلده كند تصروفاتي، 1958- جي ايلده تئخنولوگيا فاكولتھلري تاسيس انديلدي. 1948- جي

ايلده ماماچيليق و طيبي يارديم مكتبي، 1950-جي ايلده پنداڦوژي اينستيتوت، 1958-جي ايلده طيب تئخنيكومو، 1960-جي ايلده پنداڦوژي اينستيتوتون علمي شؤعه لري تاسيس انديلدی. 2

1961-1960-جي تدریس ایلینده اونیورسیتتین آشاغیداکی ایتحصااصلار اوزره کادر حاضرلادیغی قنید اندیلیلر: طیب، فارماکولوگییا، فلدشئرلیک، فارس دیلی و ادبیاتی، فرانسیز دیلی، اینگیلیس دیلی، تاریخ و جوغرافییا، فلسفه، کند تصروفاتی، پسیخولوگییا- اولکی تدریس ایلینده (1959-1960) اونیورسیتتین دورد فاکولتهسی و ایکی عالی موسیسهسینی 63 قیز و 236 اوغلان بیئیر میئیدی.

1961-1960-جي تدریس ایلینده اونیورسیتتینده 7 خاریجی پروفئسور (1 - طیب. 2- ادبیات، 3 - کند تصروفاتی، 1 - تئخنولوگییا)، 30 یئرلی پروفئسور (25 - طیب، 4 - ادبیات. 1 - تئخنولوگییا)، 29 دوسنتت (17 - طیب، 7 - ادبیات، 5 - کند تصروفاتی) 3 تدریسله مشغول اولموشلار 1961-1960-جي ایللرده اونیورسیتتینده جمعی 2150 طلبه (697 - ادبیات، 489 - طیب، 489 - ماماچیلیق و س.) تحصیل آلیردی.

1962-جي ایلده اونیورسیتتین رئکتورو دوکتور بازرگان دنمیئیدی: تبریز اونیورسیتتینده 30 پروفئسور (اوستاد) 30 دوسنتت (دانشیار)، 50 موعلیم، کؤمچی (دستیار) و کاتیب (دبیر) ایشلهییر، بونولا دا اونیورسیتتین کادر مسالہسی دنمک اولار کی، حل اندیلمیشدیر. 4-1962-جي ایلده مالیه چاتیشمازلیغی بهانهسی ایله اونیورسیتتین آخسام شؤعه سی 4 ایللیک فعالیتدن سونرا باغلاندى. بو آدییم بیرینجی کورسا 300 نفر قبول اندیلدیکن سونرا آتیلیمیشدی. شاهین خانیمینا، باش ناظیره موراجیعت اندیلمیش، سونوجو کؤمک گؤستره جگینی وعد ائتسه ده، بیر نتیجه حاصل اولمامیشدی. 5

گؤرونوگو کیمی، ان چوخ طلبهسی اولان فاکولته ادبیات فاکولتهسی ایدی بو فاکولته یئیندن تاسیس اندیلمیش اونیورسیتت قارشیسیندا دوران اساس میسییانین - گونئی آذربایجاندا فارس دیلینین مؤوعینی مؤحکمکندیر مگین اساس ایجر اچیسای ایدی.

1965-جي ایلده تبریز اونیورسیتتین تدریس کورپوسلارینین تیکینتیسی داوام ائتدیریلیمیش، یاخین 2 آیدا 160 یئرلیک یاتاقخانانین ایستیفادهیه وئرله جگی، 6 تئخنولوگییا فاکولتهسینه مخصوص کورپوسون تیکینتیسی باشا چاتدیقدان سونرا بورادا 600 نفرین تحصیل آلاجاغی قنید اولونموشدور. 7

1965-جي ایل نوایبر آیینین 17-ده ساعات 17.20-ده تبریز اونیورسیتتینین تاسیس اندیلمهسینین 19-جو ایلدؤنومو (شاهین حسابی ایله) موناسیبتله اونیورسیتتین یئنی بیناسیندا - طیب فاکولتهسینین آکت زالیندا شرقی آذربایجان اوستانداری (والیسی) سیاری نین، گونئی آذربایجانین میلی شورا مجلسینده کی دنپوتاتلاریندان بیر قروپون، اوردو کوماندانینین، ایداره ریسلرینین، شهرین حؤرمتلی شخصلرینین ایشتیراکی ایله طنطنه لی بایرام مراسیمی کنچیریلیمیشدیر. مجلسده همچنین ایران پارلامنتینین صدري، تهرآن اونیورسیتتینین پروفئسورو موهندیس ریاضی،

تحصيل ناظيري هدايتي و تهران اونيورسيتتي پروفيسور لاريندان بير نچه نفر ايشير اڪ انتميشدير. 8 مراسيمده چيخيش ائدن شرقي آذربايجان اوستانداري دنميشدي «تبريز اونيورسيتتي آذربايجاندا فارس ديلي و ادبياتيني قوروماق باخيميدان چوخ حساس وظيفه يئرینه يئيرير». 9 اوستاندار اوز چيخيشيندا آذربايجاني گئن-بول تعريفليهرك، ميلي حؤكومت دؤورونو بوتون واسيطهله پيسلهمگه سعي گؤستر ميشدي.

1965-جي ايلده تحصيل حاقي اؤدمك ساحه سيندهكي گونشتر لغو انديلميشدير تحصيل حاقي (شهريه) 8500-دن 10500 ريبلا قدر ايدي. 10 بو زمان اونيورسيتتده طيب و فارماكلوگيا. فيلولوگيا، كند تصروفاتي تخنولوگيا (بول و تيكنيتي). طبيعت علمري فاكلتهلري فعاليت گؤستر يردى 11. همين ايل اعلان اولونموشدو كي، بوندان سونرا آذربايجان موعلملرين عئيني زاماندا اونيورسيتتده تحصيل آلمالارينا ايجازه وئريلمهيهجكدير، چونكي بو مكنبلرده تدريس نورمال آپاريلماسينا مانع اولور. 12

آرتيق 1966-جي ايلده ماليه چاتيشمازليغي اوزوندن تبريز اونيورسيتتي نين موختليف فاكلتهلرينه مخصوص كورپوسلارين تيكنيتسي دايانديريلميشدي. 13

بونولا بنله 1966-جي ايلين دنكابر آينين 6-دا اونيورسيتتدين 20 ايلليگي طنطنه ايله قئيد انديليدي 14 تبريز اونيورسيتتدينه اؤيرهديلن ايتيصاصلارين سايي آتماقدا ايدي. 1965-جي ايلده طيب فاكلتهسينين فارماكلوگيادان آيريلماسي حاقيندا قرار قبول انديلميش، 15 1967-جي ايلده تخنولوگيا فاكلتهسينده ماشين قابير ما ايتيصاصي آچيلميش، ايسنوماكلوگيا فاكلتهسينين آچيلماسي حاقيندا قرار قبول انديلميشدي 16

1965-جي ايله عايد معلوماتلاردا قئيد انديليدي كي، فيلولوگيا و فارماكلوگيا فاكلتهلرينين طلبهلري ايلك دفعه اولراق خاريجه علمي ائكسكورسييا چيخاچاقلار. 17 همين ايل دوكتور مونتظري اونيورسيتتته ركتور تعيين انديلميش، 18 اولكه اونيورسيتتلري تاريخينده ايلك دفعه اولراق يارانميش نكاتيو وضعيتي آرادان قالديرماق اوچون ركتورون بوتون موعاويلري، دنكانلار و اونلارين موعاويلري دگيشديريلميشدي. 19 همين ايلين آقوستوندا باش ناظير عباس هويدا ايكنجي دفعه تبريز اونيورسيتتينه باش چكميش و طلبهله قارشيسيندا چيخيش انتميشدير. او، 2 ايل اولكي گليشي زاماني تيكنيتي حاقيندا قبول انديلميش پلانين يئرینه يئيريلمهديگيني، طلبهله رين ساينين كافي اولماديگيني، بو ايل داها چوخ يئرلي گنجلرين قبول اولونماسينين ضرور يوليگيني قئيد انتميشدير. 20 همين ايل اونيورسيتتده اوچ يئني اينستيتوت - صحيه، بوتانكا، طبيي ريسورسلارين موخافظهسي اينستيتوتلاري تاسيس انديليدي بيرينجي يه 25 طلبه قبول ائتمك نظرده توتولوردو، لاكين ديگرلري حاقيندا هلهليك قرار قبول انديلمه ميشدي. 21

چتيليكله ده اولسا، دؤولت تبريز اونيورسيتتي نين اينكيشافي اوچون موعين آديملار آتيردي. قئيد انديليگي كيمي، اونيورسيتت گونئي آذربايجانين ايرانا اينتنقراسيا اولونماسينين، فارس ديلينين ياييلماسينين موهوم واسيطهله ريندن بيرري

او بیربیرسی آذربایجاندا ادبیاتین فارس دیلینده یارادیلیغینی ثبوت ائتمک مسالہسی ایله مشغول ایدی. هر ایکسیسی اؤز چوخ ایلیک آراشدیرمالارینی بیر یئره توپلایاراق ایری جملی کیتابلار نشر ائتدیردیلر. 23 اؤز ایشینده داها چوخ سعی و جیدیت گؤسترن م. مرتضوی حئی تبریز اونیورسیتتی نین رکتورو و وظیفه سینه ده یوکسله بیلدی. دنمهلی، دریدن- قایبقان چیخماغا دگر میش. یالیز فارس شووینیز مینه یوکسک خیدمت و صداقتی ثبوت ائتدیکدن سونرا مو عین وظیفهیه اومید ائتمک اولاردی. ایکنجیسی، دنیه سن، ائله بیر وظیفه صاحیبی اول بیلمه دی و زحمتی هدر گئتدی. هم ده عزیز دولت آبادی اؤز یازیلارینی کیتاب حالیندا نشر اندرکن خصوصی قنید ائتمیشدیر کی. او، میلت-انتوس (م.ع. تربیت 24 و مه دی مجته دی 25 کیمی) پرنسیپیندن یوخ، صیرف آذربایجان اینضیباطی اراضی واحیدی پرنسیپیندن چیخیش ائدیر. دوغرو دور، ع دولت آبادی تورکجه شعر یازانلارین بیر چوخونون آدینی قنید ائتمیشدیر، آنجاق اونلار حاقیندا بیر سطر ده معلومات وئر مه میشدیر. اینانماق اولمور کی، بو آنجاق سنزور ادان آسیلی ایدی و مؤلفین هنج بیر تشبوئو اولمامیشدیر «آذری مسالہسی» ایله ایکسی فارس دا مشغول اولموشدور - ادیب توسی و ماهیار نوابی بونولا بنله اونلارین فعالیتی میقیاسی، درینلیگی و جیدیلیگینه گوره آذربایجانلیلارین فعالیتی ایله هنج جور مو قایبسه اولونا بیلمز. م مرتضوی و دولت آبادی نین مؤقعینده شخصی تشبوئون موهوم رول اوینادیگی، هر شئین شرایطین طلبیندن آسیلی اولمادیگی اوندان گورونور کی، ق.ح. بیگدلی و ق. کندلین ایری جملی یازیلاریندا آچیق-آشکار و بعضاً ده اوستو اورتولو شکله تورکلوک ایدنیاسی تبلیغ ائدیلیر دی یعنی رنداکیسیا هنیاتی نین، یاخود رنداکتورون همیشه فارس شووینیز می مؤقعینده دایاندیغینی و ژورنالین چوخ گوجلو سنزور ایا معروض قالدیغینی ایدیا ائتمک اولماز

بوئولوکد، قنید ائدیگی کیمی، ژورنالدا گنتمیش 55 یازی بو و یا دیگر درجه ده آذربایجانلا باغلیدیر بونلاردان 25-ای ادبیات مؤوضوعوندا (عزیز دولت آبادی - 6، قافار کندلی - 9)، 4-او دیل مؤوضوعوندا. قالاتاری تاریخ، سوسیولوگیا، گنولوگیا و س مؤوضوعلار دایر. ادبیات ساحه سینه عاید مقاله لر اساسن فارس دیلینده یازیب-یار اتمیش شاعیرلرین یارادیلیغی ایله باغلی ایدی. لاکین بورادا ایستینتالار دا اولوردو. میثال اوچون، پروف. بیگلی ین فضولی حاقیندا، ق.ح. بیگدلی نین ع.نوابی نین «فرهاد و شیرین» ی حاقیندا یازیلارینی گؤستر مک اولار.

هر شئی اوبینکتیو عامللرله باغلاماق دوغرو اولماز دی، چونکی همیشه مؤوجود رناللیق داخیلینده مو عین سنجیم آزادلیغی و مستقیلیک ایمکانی اولور. علم واسیطه اولاندا کونیونکتورا، هدف اولاندا اوبینکتیولیک یارانیر. آذربایجانلیلارین بیر قیسمی محدود ایمکانلاردان اؤز مقصدلری اوچون ایستیفاده ائتمگه چالیشدیقاریندان، شرایطین طلبلرینی آرتیقلاماسی ایله یئرینه یئتمیش، دیگرلری ایسه تضییقی حیس ائتسلر ده، علمی لیک و اوبینکتیولیکدن او قدر ده اوزاق دوشمه مگه چالیشمیشلار. بونا ان یاخشی نومونه س.ح. تقیز ادنین «زردوشتون دؤورو» مقاله سیدیر. مؤلیف مقاله ده «شاهنامه» ده عرب سؤزلریندن آز ایستیفاده ائدیلمه سینین طبیعی تاریخی سببلرینی آچاراق، فردوسی نین بو ایشی گویا میلی تعصوبکنشلیک مؤقعیندن گورمه سی فیکرینی رد ائدیر. س.ح. تقیزاده یازیر «منیم مقصدیم، البته، ایران شاعیرلرینین وطنپرورلیک حبسلری اولمادیغینی گؤستر مک دنییل، لاکین معاصیر دؤورون اوصولو ایله

موبالغیه یول و ئرمک ده یاراماز و حیسلرین تاثیر ی آلتیندا اوبینکتیولیک (حقیقتپرستلیک) یولوندان اوزاق دوشمک اولماز» 26

حسین نجوانی اؤللییا چلبی نین آذربایجانا و تبریزه سیاحتی نین ترجمه سینی چاپ انتدیر مکله آذربایجان مفهومی حاقیندا داها اوبینکتیو تصورون یارناماسینا کؤمک اندیردی. معلوم اولدوغو کیمی، او واخت دا، ایندی ده شووینیستلر ایدیا اندیرلر کی. آذربایجان آدی گویا آنجاق گونئی آذربایجانا عاید اولموشدور. اؤللییا چلبی نین ترجمه سینده دئییلیر: «بو اولکه (قاراباغ - م.م.) آذربایجان اولکه لریندن بیریدیر» 27

فارس شووینیزمین تورکلره حقاتله باخماسینا ان یاخشی جاواب دوکتور ح. طباطبایی نین یازیسیندا وئرلمیشدیر. بورادا گؤستریلیر کی، اون یئددینجی عصرده و اون سککیزینجی عصرین اوللرینده شرقشوناسلیق عیبری، عرب و تورک دیلرینی بیلمکن عیبارت ایدی. ایرانی ایسه هله تانیان یوخ ایدی. 28 بیزیم نظرده کنچیردیگیمیز ماتریاللار آراسیندا فیلولوگیا فاکولته سینین حاکیم میلچیلیک سیاستی نین حیاتا کنیرلمه سینده کی رولو ژورنالدا جمعی بیر مقاله ایله چیخیش انتمیش خانیم رفیقهدان یازیسین موقدیمه سینده آیدین شکیده گؤسترلمیشدیر. مؤلیف یازیر: «آذربایجانین قدیم دیلینه عاید سند و آیدهلرین برپاسی و نشری اوچ ایستیفامده آپاریلیر. بیرینجی، قدیم آذری دیلیندن قالمیش آیدهلرین توپلانماسی و نشری. ایکینجیسی، ایندیکی آذربایجان دیلینده اولان آذری و ایران عووضور و ماتریاللارینین توپلانماسی، آشکار و نشر اندیلیمه سی. اوچونجوسو، آذربایجاندا حال-حاضیردا مؤوجود اولان ایران لهجه لری حاقیندا تدقیقات آپارماق و بو لهجه لرین آذربایجانین قدیم دیلی ایله علاقه لرینین حودود و کنیفینینی اؤیرنمک» 29

باشقا سؤزله، اساس سعیلر آذربایجان دیلینی اؤیرنمک عوضینه، مؤوجود اولمایان دیلین وارلیغینی ثبوت انتمگه یؤنلدلمیشدیر. بو تورک دیلین زورلا قبول انتدیرلمیش دیل اولدوغو ایشبات انتمک اوچون لازیمدیر. یازی ماهیار نوابی نین تشویقی ایله یازیلیر و یوخاریدا قنید اندیلن ایستیفاملار دن ایکینجی سینده حصر اندیلیر. مؤلیف قنید اندیر کی، بو مساله باره سینده ایلک دفعه اریسنگی (ارژنگی؟) آدلی بیر یازی یازیب. چیخاریشدا گؤستریلیر کی، اریسنگی نین یازیسی ژورنالین 1336-جی ایل 1 و 2-جی، 1337-جی ایل 1-جی نؤمره سینده چاپ اولونموش و 1337 (1958) ده آیریجا کیتابچا حالیندا نشر اندیلیمیشدیر. رقادیان موشرک ضرب المثللرین، عیبارلرین و س. آنجاق و آنجاق فارس دیلیندن گؤتورولمه اولدوغو ثبوت انتمگه چالیشیر. اونون فیکرینجه، آذربایجان دیلیندن فارس دیلینه هنج بیر ضرب المثل، آتالار سؤزو و س. قطعین کنجه بیلمز دی. موشرکلیک اصلینده فارس دیلین تاثیر کیمی باشا دوشولور.

مؤلیف یازیسین سونوندا 800 آذربایجان آتالار سؤزونون لاتین قرافیکاسی ایله سیاهیسینی وئریر. او زامان آتالار سؤزلرین لاتین قرافیکاسی ایله سیاهیسینی وئریمک بو دیلین نه جنوبی آذربایجان (عرب الیفباسی ایله وئرلمه لی ایدی)، نه ده شمالی آذربایجانلا (کیریل الیفباسی) علاقه سی اولمادیغینی، تورکیه یه داها یاخین اولماسینی، یعنی نجه دئیرلر، «اورا مالی» اولدوغو قنید انتمک مقصدی داشی بیردی. دیگر طرفدن، اگر مؤلیف همین سؤزلری عرب الیفباسی ایله

وئرسەيدى، اونداندا ايستر-ايستەمز آذربايجان دىلېندە يازى نومونەلەرىنىڭ سايبىنى آرتىر مىش اولاردى و ژورنالنى اوخويانلار آذربايجان آتالار سۆزلەرنى اوخوماق ايمكانى دە اندردىلەر. بىر سۆزلە، حتى ماتىريالىن وئرىلمە فورمىسى دا آذربايجان دىلېنىڭ علئىھىنە يۆنلەمىشدى. آما بوگونون پرىزماسىندان باخساق، مۇلىفە «اوزاقگۇرنلىگىنە» گۇرە «آفرىن!» دىنمەلى بېك، چونكى فارس ژورنالنى تىمىز آذربايجان اليفباسى ايله متن يئرشىدىر يلمىشدىر.

قافار كندلى نىن خاقانى ايله باغلى سىلسىلە يازىلار يىندان بىرىندە 30 بۇيوك شاعىرىن توركلوگو، اونون ايشلندىگى اوبرازلى ايفادەلەر، عكس انئىدىر دىگى ايناملار، تورك تفكور طرزى چرچىوھسىندە دوشونمەسى ايله اساسلاندىر يلىر. ق. كندلى يازىردى: «خاقانى نىن بو كىمى مکتوب و شعرلەرىندە توركلەرنى و خصوصن آذربايجان خالقىنىڭ قدىم اعتىقادلارى و عادت-عنعنە لرىنە موعىن جەتتىن ايشارە انئىلمىشدىر كى. هر باخىمدان خصوصى اھىمىتە مالىكدىر». مۇلىف خاقانى نىن ايشلندىگى ايفادەلەرنى تىرىز دىئالكتىندە ايندى دە ياشادىغىنى، ايشارە انئىدىگى اعتىقادىن آذربايجان خالقىنىڭ مىلى و قەھرىمانلىق داستانى «دە قورقود» دا يئر آلدىغىنى گۇستىر.

غرىبە وضعىت يار انمامىشدىر مى؟ گنج آذربايجانلى تىقىقاتچى آذربايجان دىلېندە، اونون ئابىت ايفادەلەرىندە ايران دىللىرى عونصورلرى آختار دىغى حالدا، دىگر جاوان تىقىقاتچى خاقانى نىن فارسجا يازماسىنا باخمايلاق، تورك اوبرازلار سىستىمى ايله دوشونمەگۇنو ايرەلى سورور. اوستە لىك بونلارنى هر اىكىسى عىنى ژورنالنى صحىفە لرىندە چاپ اولونور. ھم دە ژورنال قافار كندلى نىن مقالەلەرنى چاپ اندرکن بۇيوك تەلوكەمە معروض قالىردى. قافار كندلى تورك دىلېنىڭ مۇستقىللىگىنى موبارىزە بايراقى انئىمىش دىموكراتلاردان ايدى، ايران اوچون ان تەلوكەمە قونشو اولان سوونت اىتىفاقنىدا - سوونت آذربايجاننىدا ياشايدى. بونولا بىلە ژورنال اونون مقالەلەرنى آر دىجىل صورتدە چاپ اندىردى. بو حادىثە بعضى مسالەلەر باشقا گۇزلە باخماغا سىلەمىر يعنى مسالە تىكجە ايران دۇولتى نىن مىلى سىياسىتىندە، گۇجلو سىنزور اسىندا دىئىلدى. مسالە ھم دە آذربايجانلىلار نىن مىلى يىتتىكىلىك سوبىھسىندە ايدى. آخى ايرانىن اوزوندا دە توركلوك ايدىياسى ايله (سەند. سازىمىن سۆز) تورك دىلېندە چوخلو كىتابلار مئىدانا گلدىردى. بىلە شراىپتە فارس شووېنىز مېنە خىدمتدە اىصرار اندن آذربايجانلى ضىالىلار سادەجە اولاراق ضىالى آدىنى داشىماغا لايىق دىئىلدىلەر. البتە، شراىپتە و انلجە دە اىختىصاصا گۇرە فارس دىلى و ادبىياتىنا خىدمت انتمك اولار. لاکىن بو، قىطعەن مىلى دىل و مدنىتىن اىنكار انئىلمەسىنە يۆنلەمەلەيدىر. بىزە بىلە گلدىر كى، ژورنالدا تقاعودە چىخماسى مونسىبىتى ايله حاقىندا معلومات وئرىلن دوكتور عبدالرسول خىامپور بىلە آذربايجانلى ضىالىلاردان اولموشدور. اولجە اىستامبولدا ايرانلىلار مکتىبى نىن مودىرى اولموش و دوكتور لوق درجەسىنى دە اورادا آلمىش ع. خىامپور 1947-جى ایلدن تىرىز اونوئرسىتنتىندە چالىشمىش، 1969-جو ایلدە تقاعودە چىخىشدىر. او، فارس دىلېنىڭ قراماتىكاسىنى يازمىش. تورك دىلېندە فارس دىلېنە بىر كىتاب و بىر نىچە مقاله تىرجومە انئىمىش، «فرەنگ-سخنوران» آدىلى 662 صحىفە لىك بىوقرافىك لوغت تىرىب انئىمىشدىر. ژورنالدا دوكتور حمىد سرەنگىاننىن نىش انئىدىر دىگى مقالەدە سوبىئىكتىو مقصدىن نىن عىبارت اولماسىندان اسىلى اولمايلاق، مۇلىف آذربايجان دىلېنىڭ فوننتىكاسى حاقىندا دوغرو و اطرافلى معلومات وئرىر و گۇستىر كى آذربايجان دىلېنىڭ

اۆزونه مخصوص ثابت قانونلاري وار، فارسجا دانیشاندا بئله آذربايجانلي فارس سۆزلريني همين قانونا اويغون صورتده دگیشديرير. 31

بورادا اینگیلتره نین دئرهام اونیورسیتتینین پروفئسور و ه.ر.ک. بیگی نین تبریز اونیورسیتتینده اوخوماق اوچون حاضیرلادیغی محاضیره نین متنی حاقیندا دا بیر-ایکی کلمه دئمک لازیمدیر. 32 او یازیر: «نسیمی و ختایی تخلصو داشیبیان شاه ایسماییل صفوینین اثرلریندن سونرا فضولی نین تورکجه یاراتدیقلاری آنری تورک دیلینده کی اثرلر سیراسیندا موهم یئر توتور». او داها علاوه اندیر: «فضولی نین حجمجه تورک دیلینده اثرلریندن چوخ اولان فارس دیوانی و فارس دیلینده اولان دیگر اثرلری همین قدر (تورکجه اثرلری قدر - و.م.) یاییلمامیشدیر». اما مؤلیف فضولی نین نسیمی و ختایی کیمی سلفلرینین آدینی چکسه ده، فارس شووینیزمینده اویلاق گؤستریر کی، گویا فضولی نین ان بؤیوک خیدمتی فارس شعر صنعتی و موضوعلارینی تورک دیللی اوچون آسان هضم اولونما، یعنی باشا دوشولمه شکلینه سالماسیندان عیبارت اولموشدور. بئله لیکله. مؤلیف فضولی نین بؤیوکلوگونو، مستقیل لیگینی و اوریژینال لیغینی شوبهیه آلیر، بونولا دا فارسلا رین کؤنلنو شاد اندیر. اصلینده ایسه مؤلیف فضولینی یاخشی تانیما دیغینی نومایش انندیریر.

نهایت، ژورنالدا گئدن بیر یازی حاقیندا دا دانیشماق یئرینه دوشردی. بیز دوکتور غلامحسین مرزآبادی نین «ایراندا ملک الشعرا لیک» آدلی مقاله سینی نظرده توتوروق. 33 مؤلیف گؤستریر کی، حربچی نادیر شاه و آغامحمد قاجار شعر و شاعیره اعتینا ائتمه دیگیندن بیر مودت رسمی مجلسلرده مدحیه و سیناییش یاددان چیخمشدیر. بو ایش یالنیز فتحعلی شاه قاجارین حاکیمیتی ایللرینده (1797-1834) برپا اولونموشدور. بو زمان اوزون مودتدن بری اونودولموش اولان «ملک الشعرا» آدی تاسیس اندیلدی. حتّی غزنوی و سلجوق سولطانلارینی سارایلاریندا قبول اولونموش شعر قیرآتچیسی سئچمک عنعنه سی ده برپا اندیلدی. بونا گؤره شاعرلر موختلیف یئرلردن تنهرا نا آخیشماغا و بو وظیفه چاتمق اوچون بؤیوک امک صرف ائتمگه باشلادیلار. بو باخیمدان قآنی و سروش داها جیدی موباریزه آپاریردیلار.

بو مقاله ده تورک سولطانلاری و شاهلارینین فارس دیلی، مدنیتی و شعرینه خیدمت مئخانیزمی آیدین گؤستریمیشدیر. محض بونا گؤره ده فارس دیلی اؤز ایندیکی وضعیتینه گؤره، دوغرودان دا، تورک حؤکمدارلارینا بورجلودور. فارسلا رین ایدیعا ائدیگی کیمی، فارس دیلی فارس میلّیتی قورومامیش، تورک سولطان و شاهلاری فارس دیلینین یاشاماسی و یاییلماسی اوچون گنیش شرا بیط یاراتمیشلار، فارسلا رین ایدیعا ائدیگی کیمی، فارس دیلینین یاشاماسی، یاییلماسی و نهایت. حاکیم دیله چئوریلمه سی بو دیلین داخلی قودرتی، جلب ائدیجیلیگی، شیرینلیگی ایله دئییل، تورک حؤکمدارلارین بو دیله گؤستر دیکلری حیمایه ایله باغلی ایدی. بونا جاواب اولاراق فارسلا ر سورشلا ریلر کی، نییه تورک حؤکمدارلاری اؤز آنا دیلرینی - تورک دیلینی یوخ، فارس دیلینی حیمایه اندیر دیلر؟

بو، چوخ طبعي سواددير و ايندييه كيمي بو سوالي توتارلي جاوابي تاپيلمایبدير. دوغرودان دا، بو سوالي حقيقي جاوابي تاپلسايدي، اوندا ايراندا آذربايجان ديلي اينديكي ازيلن ديل، قاداغان اولونان ديل، «ايکينجي درجهلي ديل»، «زورلا قبول انتديريلن ديل» وضعيتندن چبخار و اوزونه لاييق يئر توتاردي. نه قدر كي، بو حاديتيه باش وئرمه ميشدير، يوخاريداکي سوال اوزرينده باش سينديريلماليدير. اوزو ده ايلک نؤبده آذربايجان ديلينه قارشي قلم ايشلهدن آذربايجانلي ضيالييلار بو سوالي جاوابيني آختارماليديرلار. اونلار تکلکده اوزلريندن سوروشماليديرلار كي، نييه آنا ديلينين يوکسلمه سينين، رسمي لشمه سينين علنيهينه اولموشلار. اگر بنله ضيالييلاردان بيرري بو سوالا هر طرفلي، درين و ان باشليجاسي، صميمي جاواب وئرسه، اوندا فارسلارين حؤکمدارلار باره سينده سواليينا دا جاواب تاپماق آسان اولار

قنيدلر:

- 1- اون ايکي شهر يور تبريز، 1324. س. 48.
- 2- سالنامه-دانشگاه-تبريز. سال-تحصيلی-1339-1340 (1950-1961) س 2.
- 3- يئنه اورادا، س. 95
- 4- «کيهان» قزنتی، 1.10.1962
- 5- يئنه اورادا. 30 10 1962
- 6- «کيهان» قز.. 6.27 1965
- 7- يئنه اورادا، 15 3 1966
- 8- نشريه-دانشگاه-ادبيات-دانشگاه-تبريز (بوندان سونرا تبريز ادبيات فاکولته سي - «تاف» شکلينده قنيد انديله جک)، 1344. نومره 3. س 403
- 9- يئنه اورادا، س. 406.
- 10- «کيهان» قزنتي 12 4 1966
- 11- يئنه اورادا.. 25 4 1966
- 12- يئنه اورادا. 24 5 1966
- 13- يئنه اورادا، 4 12 1966
- 14- يئنه اورادا، 6 12 1966
- 15- يئنه اورادا.
- 16- يئنه اورادا، 26 2 1967
- 17- کيهان قز.. 15 3 1967

- 18- یئنه اورادا، 1967. 7. 25
- 19- یئنه اورادا، 1967. 8. 26
- 20- یئنه اورادا، 1967. 8. 24
- 21- یئنه اورادا، 1967. 8. 30
- 22- ادبیات فاکولته سینین ژورنالی، 1350، نومه 97-100، س 427، 429.
- 23- م. مرتضوی. زبان-دیرین-آذربایجان تهران. 1361؛
- عزیز دولت آبادی سخنوران-آذربایجان. تبریز. 1355
- 24- م. ع. تربیت دانشمندان-آذربایجان تهران، 1935.
- 25- م. مجتهدی رجال-آذربایجان در عصر-مشروطیت. تبریز، 1947.
- 26- س. ح. تقی زاده. زمانه-زردشت، -تاف، 1338. نومه 1، س. 29-38.
- 27- نخجوانی. ترجمه و تلخیص-سیاحتنامه-اولیا چلبی به آذربایجان و تبریز. - تاف، 1338. نومه 3، س. 261-301
- 28- ع. طباطبایی. نگشی-آنکنتیل دو پئرون در تعمیم-فرهنگ-ایران در فرانسه - تاف، 1338 نومه 4. س. 390-401.
- 29- رفیقہ قنادیان. تعبیرات و اصطلاحات و امثال-موشترک-فارسی و آذربایجانی. - تاف، 1342، نو 2، س. 147-181.
- 30- قافار کندلی. خاقانی شیروانی. -تاف، 1347، نو 4. س. 399-419.
- 31- حمید سرهنگیان. مقابله-واژه های-فارسی و آذربایجانی برای-بررسی- مشکلات ناشی از برخورد-زبانها. -تاف، 1351، نومه 2 (102). س. 160-175.
- 32- ف. ر. ج. بنگلی. شاعر-سه زبانه-عتبات عراق عرب - فضولی - تاف، 1351. نو 3 (103). س. 342-361.
- 33- غلامحسین مرزآبادی. ملک الشعرايي در ایران. -تاف، 1351، نو 1 (101)، س. 1-34.